

Проф. Станислав Дністрянський.

Самовизначення народів.

I.

Між кличами, які піднеслися підчас всесвітньої війни та заволоділи найважливішими історичними подіями сучасної доби, стало змагання народів до самовизначення і право кожного народу — самостійно про себе рішати, самостійно собою правити та мати „у своїй хаті свою силу й правду й волю.“ Скрізь зустрічаємося з тим словом — повторюють його неупинно великі дипломати, що мовляв рішають про судьбу широких верств населення, повторюють його представники народів, котрі у всесвітній війні здобули собі вже свою самостійність і признання цієї самостійности, та не сходять воно з уст борців за волю тих народів, які ще не визнані, стремлять до того, щоби засісти разом з другими у всенародній спільноті на правах свободи і рівности.

Та борба про самовизначення народів щойно почалася. Ідея живе — ширшає, але про суть, зміст та межі цієї ідеї ведеться борба, через що й само поняття приймає найрізноморідніші форми, ворожі собі протилежні толки, які себе поборюють не лише на словах, але й на ділах. Мільйони полягли в борбі за цю ідею, нові мільйони кладуть головами за неї — у першому ряді український народ.

Який зміст цієї ідеї — які права вона дає народам? Ось питання, на яке мусимо відповісти, кели хочемо точно уявити собі, о що боремося, до чого змагаємо, та які форми має прийняти суспільне життя, щоби відповісти провідній ідеї народнього самовизначення.

Головна трудність при відповіді на це питання лежить у тому, що історичний процес самовизначення народів ще не покінчився та що воно знаходиться у самім розгарі всесвітньої боротьби, — тому розвіди про суть цієї великої ідеї нових віків мусять обмежитися покищо на провірці розвитку самого проблему по різних часовим періодам, щоби на цих основах виставити політично-правну синтезу самого поняття. Годі притім послуговатися дедуктивною системою, щоби філософськими, здебільшого апіорними міркуваннями дійти до абстрактних висновків, — але навпаки метода мусить бути індуктивна, значить, треба приглянутися як слід проявам змагання до самовизначення у публичному житті тих народів, що ведуть за нього борбу, та, зберігаючи спісля принципи творення великих суспільних ідей в історії людства, прийти до трівких висновків про те, що ідея самовизначення народам признає, та що вона, добігаючи помалу до кінця боротьби, мусить народам принести.

Проблем права народів до самовизначення має свою історію. Можна її поділити на три періоди. Перша періода — до всесвітньої війни, друга — підчас війни, а третя — від хвилі побіди союзних держав Антанти над осередними державами.

Перший почин ідеї самовизначення народів вьжеться з особою великого французького вченого Rousseau. Він поклав основу під по-

няття суверенности народу. Але французька революція не підняла цього клича, та й не могла підняти, бо вона мусіла перш усього зберігти т. зв. „права людини“ (les droits de l'homme), без яких не можна було прийти до прав свободи народів, до того, що витворили опісля змагання народів до самовизначення. Та через проголошення „прав людини“ прийшло до зрівнання всіх станів і кляс поміж собою. Почування рівності і єдності зблизили до себе поодинокі народні елементи, і так почала зростати свідомість національної приналежності поодиноких членів нації. До поширення національної ідеї причинилися дуже наполеонські війни. Наполеон хотів здобути краї та підбити народи, які не мали нічого спільного з Францією. Через те піднесли західньо і середньо-європейські держави і народи проти нього загальний протест, та це причинилося чимало до скріплення національної самосвідомости zagrożених народів. Так виступив уже в 1808 р. славний німецький філософ Fichte з патріотичним закликком до німецької нації („An die deutsche Nation“) та вказав на матірню мову, як на наймогутніший чинник народньої сполуки, який має обєднати всі розбіжні національні елементи, щоби витворити з них велику народню спільноту ідеї, одну ідейну духову цілість. Німеччина, що була тоді розбита на більше число держав, чимало й ворожих собі, почала й політично змагати до злуки всіх народніх елементів, і так за змаганням до ідейної єдності пішло змагання до політичної сполуки. Формою політичної сполуки була державність, — тому вже в першій половині 19 віка бачимо як у Західній так і у Середній Європі стремління малих держав, що мали в собі ті самі етнічні чинники, получитися зі собою в більші національні держави. Тим чином утворилася в 19 віці Німецька Держава і Італія. Як відомо, цей процес не відбувся шляхом звичайної еволюції, тільки наслідком воєнних подій.

Але не всім народам Європи вдалося утворити національні держави через сполуку народніх елементів одної нації в одну цілість. Що більше: навіть ті держави, які діждалися сполуки в національних державах, не встигли в 19 віці осягнути повний ідеал народнього обєднання. Так н. пр., мимо сполуки німецьких держав у великій Німецькій Державі полишилися поза обємом її значні останки німецької нації в австро-угорській монархії, а з другого боку, прилучено до Німеччини значні просторі французьких і польських земель. Та знаємо, оскільки якраз ця остання обставина причинилася до всесвітньої війни. А в Італії прийшло до війни з Австрією лише тому, що Австрія мала деякі провінції з італійським населенням.

В других державах, де жило побіч себе кілька народів, не могло так легко прийти до заснування національних держав. Тут довела національна ідея в 19 віці до визвольних війн, а саме перше всього на Балкані. Оцим завдячує Греція, Сербія та Болгарія свою державність національній ідеї.

Та на жаль Берлінський конгрес не полагодив остаточно національного питання на Балкані. З одного боку, не одержали нові

держави всіх своїх національних територій, бо, навпаки, полишено багато національних земель дотичних народів усе таки при Туреччині; з другої боку, признано подекуди новим державам такі області, які під національним оглядом були звязані з іншими державами. Зваживши ті обставини та додавши до цього, що на Берлінському конгресі не признано новим балканським державам повної самостійности, тільки поставлено їх у велику залежність від сусідніх великих держав, то виясниться само собою, чому якраз Балкан став осередком невгасаючої боротьби народів, та чому сусідні європейські держави вибрали собі Балкан за предмет постійної борби о гегемонію.

Так само й Букарештський мир не міг розв'язати як слід національного питання на Балкані, бо й цей мир не придержувався етнографічних границь між народами. Наслідок цього мира був такий, що між Болгарами й Сербами настала непоборима ненависть, та цим оправдується те, що Болгарія станула під пору світової війни по стороні центральних держав.

І поза Балканом проявила національна ідея своє значіння. Тільки Росія здавила перед війною своїм абсолютизмом всі змагання різних народів, живучих на широких просторах російської держави, до національного висвободження. Зате в інших державах, де жило побіч себе кілька народів, уживано різних способів, щоби як небудь уладити національне питання. Державні мужі мусіли чейже звернути увагу на те, що національна ідея довела в 19. столітті до заснування кількох національних держав, і що цей вислід не міг лишитися без впливу на всі інші народи, які не добилися самостійної державности та осталися частинами інших держав. Ці народи старалися покищо прийти в тих державах, де вони жили, до такої влади, яка заporučувала би їм в рамцях тих держав політичну самостійність. Щоби відповісти цим змаганням, уживали модерні держави 19. століття двох доріг.

Одну методу бачимо в Швейцарії і Бельгії.

Державний устрій цих обох держав належав уже в 19. віці до найбільше демократичних в Європі. Як небудь швейцарська демократія різнилася від бельгійської тим, що підчеркувала значіння сільського населення, коли бельгійська система давала більшим містам головне значіння в державі, то всеж таки вони були в тім згідні, що признали найширшим суспільним верствам, без огляду на різницю народности, найдалше ідучі громадянські права. Хоч у тих державах живуть побіч себе різні народности, то до більших народніх конфліктів не прийшло якраз тому, що признано найдалші громадянські свободи та рівність усіх супроти права і тим не допущено до змагань подинських народів до поділу держави на осібні народні території. А всеж таки не обійшлося в Бельгії без значних політичних терть між Флямандами а Вальйонами лише через те, що флямандської мови не поставлено цілком нарівні з вальйонською, що викликало довголітню політичну ворожнечу обох цих народів.

Інакший шлях вибрала Австро-угорська монархія. Вона проголосила, що правда, в своїх основних законах (арт. 19.) принцип рівноправності всіх народів, але цей принцип лишився на папері, та, навпаки, австрійські правління вивернули його в практиці в протилежний бік. Замість поділити державу по думці цього принципу по областям тих народів, які мешкали в Австрії та мали окрімнішні народні території, поділено її довільно на коронні краї і то так, що пов'язано в поодиноких коронних краях зі собою різні національні території в неприродні зв'язки, витворюючи оцим в рамцях коронних країв національні більшості й національні меншості, які мусіли себе взаємно поборювати. Через те витворилася, з одного боку, політична боротьба між державою та коронними краями, які, від так званого жовтневого дипльому з 1860. року почавши, старалися висвободитися з під гегемонії держави, а з другого боку, борба між національними більшостями і національними меншостями в рамцях поодиноких коронних країв, через те що національні більшості давили безоглядно національні меншості, які знова, стоячи на сторожі своїх народніх прав, не хотіли піддатися на ласку й неласку більшостей.

Національні більшості коронних країв правили Австро-Угорщиною; вони стреміли самі до державної самостійности, але відповідно до того, як росло їхнє політичне значіння, підносилися у них заборчі змагання, щоби підпорядкувати під свою владу всі другі народи, які через неприродний поділ на краї стали національними меншостями. А знова національні меншості не могли допустити до того, щоби їхні національні права топтано або й зовсім нехтувано, та настала між народами Австро-Угорщини така ворожнеча, що вона не могла найти полагоди в рамцях австро-угорської монархії, тільки поза її межами.

Колиж вибухла світова війна, то було ясно, що як при попередніх війнах 19. століття, так і у 20 столітті мала вона свою головну основу в тому, що національне питання не було як слід порішене та що народи взяли участь у цій війні саме тому, щоби доборотися своєї повної свободи, свого права на самовизначення. Та хоч австрійські народи були приневолені боротися по стороні середніх держав, то вже з самого почину не могло бути ніякого сумніву, що кожний нарід змагав притім до свого власного висвободження та що боровся лише за те, щоби вибороти собі повні національні права.

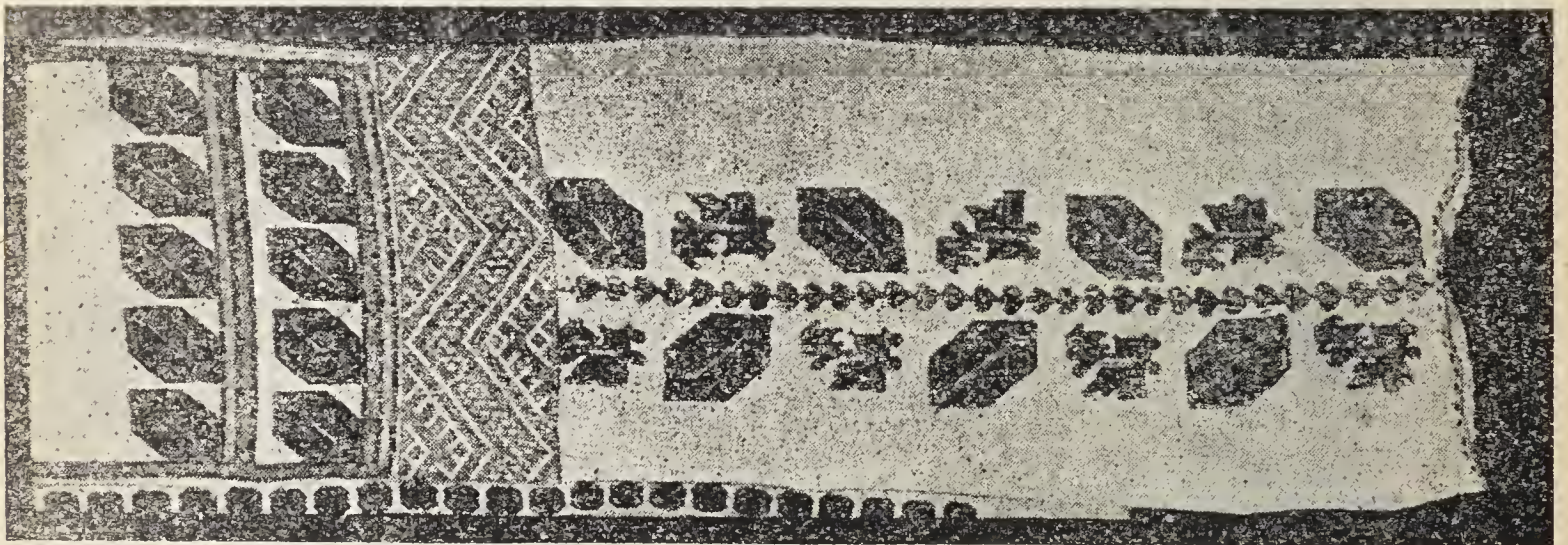
Що правда, саме слово: „право до народнього самовизначення“ не було перед війною політичному світові відоме, так як пануючі держави старалися закривати це поняття, а за ними пішла й більшість учених юристів, які не хотіли признати права такого, щоби в нічім не захитати поняття державної суверенности але — все таки, почавши від Rousseau, та зваживши хід найважніших війн і політичних змагань 19. століття, не могло бути сумніву, що якраз борба о право народнього самовизначення була *spiritus movens* усього політичного життя сучасної доби.

В науці і політиці останніх десятиліть виступає поняття „народнього самовизначення“ під назвою „народньої автономії“. Доки воно розважувалося на сторінках наукових розвідок та на трибунах європейських парламентів, доти воно могло ще вдоволятися назвою „національної автономії“, та й можна було погодити це поняття з поняттям державної суверенності тих держав, де жило побіч себе більш народів, — але з тою хвилиною, коли війна мала рішити це питання, мусіли природно відпасти державні межі, та аж у війні могло виступити це змагання цілком ясно, як право народу до самовизначення. Всесвітня війна найшла й назву для цього поняття.

Вол. Залозецький.

Про український орнамент.

Лежать передімною: українські вишивки Полтавщини, Київщини, буковинські хустинки, пуделечки братів Шкрибляків гуцульські та покутські килими та писанки... і коли вчитуюсь глибше в їх предивні руни, виростає перед моїми очима дивна єдність мистецька, яка лучить ці всі прояви народнього мистецтва.

Вишивки буковинських жінок.

Єдність ця проявляється передовсім у орнаментиці. Не є це багатство орнаментальних узорів, не гармонійний склад та симфонія красок, а ця незрівняна консеквенція в додержуванні цих самих орнаментальних узорів — в найрізномородніших варіантах. Мені здається, що ця консеквенція, яка опановує народні вироби — відлеглих обшарів: Полтавщини, Київщини цілком так само — як Буковини та Гуцульщини, належить до феноменів історичних проявів — якби не глибше переконання, що тут ми стоїмо перед цим, на жаль, так рідким явищем — одноцільного і нерозлучного мистецького темперамента, який опановує цілу етнічну масу українського народу, що його жадна зовнішня сила не встигла знищити. Ані набіг Татар, ані ворожі напади сусідів не були в силі спинити та перервати цю ціпку єдність мистець-

тільки в теорії, але і на практиці не буде визнане право на національне самовизначення.

І поступаючи так, східньо-європейські нації не тільки не шкодять справі соціалізму, але навпаки прискішують його тріумф, бо без національного визволення немає економічного визволення міжнародного пролетаріату. Інтернаціонал можуть творити не людські індивідууми тільки, як перше думано, але нації, як вищі соціальні одиниці. Як довго культурні нації не з'організуються як національно-державні одиниці, як довго не зникне національна нерівність, так довго не може бути мови про будову інтернаціоналу. Визволюючись, поневолені нації *ipso facto* будують інтернаціонал, що полягає на абсолютній рівності і справедливості. Ця віра і це переконання, які знайшли свій яскравий вислів на Сході, повинні проникнути в душі інтернаціональної демократії і стати інтернаціональним надбанням так само, як таким надбанням стала релігійна толеранція, свобода наукового дослідження і право людини. Тільки тоді людство піднесеться на вищий щабель свого розвитку і настане краще життя.

Проф. Станіслав Дністрянський.

Самовизначення народів.

II.

Національна ідея йшла походом із заходу на схід. Та як воно буває у розвитку всіх провідних суспільних ідей в історії людства, так і національна ідея мала з почину ідеальні форми та моральні вселюдські основи, але вона захопила невдовзі так далекі круги, що її первісний характер, змагаючий до висвободження народів з під державного імперіялізму, затратився, та почалися опісля покликувати на неї широкі народні круги, щоби оправдати свій імперіялізм супроти других. Доки Німеччина і Італія вели національну боротьбу за злуку всіх народніх елементів у одній державі, доки Греція і другі балканські держави шукали оружного порішення, щоби висвободитися з під турецького ярма, доти зберігали вони національну ідею в повній чистоті, не доторкаючи свободи других народів. Та, на жаль, ця ідеальна струя не тривала довго. Навіть ті народи, що самі мусіли здобувати собі свою свободу, забули за це скоро, якщо прийшли до повної державної влади, та почали давити другі народи, шукаючи оправдання, мовляв, в національній ідеї, котру вони толкували тільки на свою користь, щоби покривати той самий імперіялізм, проти якого вони спершу самі боролися. У багатьох народів набирає національна ідея заборчого характеру — вона стає, так сказати, націоналістичною, значить, змаганням до влади не лише в природних границях свого народу, але й над другими народами, виключаючи цих останніх від права на свободний політичний розвиток.

Таку націоналістичну ідею бачимо на пр. у Німців з огляду на французькі і польські землі їхньої держави, в Австрії з огляду

на південних Славян, на Угорщині з огляду на всі неугорські народи, у балканських народів поміж собою, у Поляків супроти Українців і т. д. Та-ж сама націоналістична ідея піднеслася в другій половині 19. віку і в Росії. Російський абсолютизм не допускав в рамцях царистичної держави поодинокі народи Росії до яких небудь політичних прав, тому національна ідея не могла там розвиватися у своїй чистоті в таких формах, як деінде в Європі; поневолені народи мусіли шукати в революційнім руху, подекуди й за границями, своєї опори. Натомість націоналістичний рух проявився якраз в урядових російських сферах дуже сильно. Він виступив з негачією всіх неросійських народностей і з далеко ідучими заборчими плянами супроти чужих держав. І так російські націоналісти, що признавали тільки „єдину неделіму“ та відмовляли Українцям навіть назви осібного народу, посягнули у своїх плянах і по Східню Галичину, яка находилася під правлінням Австрії; вони проголосили також право Росії на Угорську Русь — а на Балкані піддержували політику повної гегемонії над новими балканськими державами.

Цим чином захопила націоналістична ідея у своїй шовіністичній формі дуже широкі круги в Європі, та приготовлявся ґрунт до великої оружно́ї боротьби. Заборчість цих кругів викликувала природно оборону поневолених народів, та у цих останніх прийнялася первісна національна ідея у своїй чистоті, котра жадала свободи і рівності для всіх народів, значить і для себе.

У світовій війні станули ті дві ідеї проти себе; вона почалася під кличем розв'язки національного питання в Європі.

Царська Росія виступила з жаданням прилучення Східньої Галичини на основі націоналістичного проблему, між тим коли Франція жадала звороту Альзакії і Лютарингії на основі національної ідеї. Крім цього станула Англія з Францією в обороні „малих націй“ на Балкані, з осібно в обороні Сербії і Чорногори, та старалися придбати до свого союзу також Болгарію і Грецію. Вкінці прилучилася до тридержавного союзу й Італія та жадала не лише передачі італійських земель від Австрії, але також сумежних німецьких і південно-славянських областей.

Так бачимо вже по сторони Антанти представників націоналістичного напрямку разом з представниками чистої національної ідеї. Про те зараз із самого почину війни висунулася на перший плян чиста національна ідея — що правда, несміло, під формою ревіндикації Альзакії і Лютарингії з одного боку, а „охорони малих держав,“ н. пр. Сербії, Монтенеґро і т. д. з другого боку. Вона виступила по сторони тридержавного союзу, тому що центральні держави, с. т. Німеччина, Австрія і Угорщина не признавали поза державними народами ніяких національних прав иншим народам. Але з огляду на велику союзницю Антанти, Росію, не зважився тридержавний союз перед російською революцією виступити явно з програмою чистої національної ідеї в цілій повноті. Перед революцією говориться тому про „охорону малих націй,“ але ніде не стрічається

ще слова про „самовизначення народів.“ Навіть Вільсон, який завчасу виступив з високопарною мировою програмою, не згадував у початкових своїх нотах про „самовизначення народів,“ та ще в його ноті з 18. грудня 1916 читаємо лише про жадання „забезпеки прав та привілеїв малих держав.“ У відповіді на цю ноту з 12. січня 1917 зазначив тридержавний союз, що він веде війну „щоби висвободити Італійців, Славян, Румунів, Чехів та Словаків з під чужого ярма.“ Але й цією заявою не висказано ще загально всього того, що міститься в ідеї свободи та рівності всіх націй.

До цього могло прийти аж тоді, коли в Росії упав царат, а з ним ідея заборчости супроти інших народів. Щойно російська революція видвигнула саму ідею в повній чистоті — щойно вона найшла й відповідну назву для цієї ідеї, назву народнього самовизначення кожної нації.

Тому — хто хоче пізнати правдиву суть народнього самовизначення, мусить вийти із тих принципів, які про це право проголосила російська революція. Висказали їх представники двох республік, які оснувалися підчас війни на основі народнього самовизначення, а саме Російської і Української Народньої Республіки.

Російське правління проголосило ці принципи з нагоди мирових переговорів у Бресті. Ось вони:

1. Не вільно насильно лучити зі собою тих земель, які забрано щойно підчас війни в посідання.

2. Тим народам, що етратили свою самостійність у цій війні, повертається їхню політичну самостійність в повнім обемі.

3. Усім національним ґрупам, що перед війною не були самостійні, запоручується право рішати про свою приналежність до цієї чи другої держави, або про свою державну самостійність, шляхом народнього збору (референдум). Цей народній збір слідує так уладити, щоби була забезпечена повна независимість голосування для цілого населення дотичної області, вчисляючи також виселенців і збігців.

4. На областях, де є мішані народности, треба завести охорону права меншости шляхом осібного закона, який має меншостям забезпечити самостійність їхньої національної культури та, оскільки це практично можливо, також право автономної управи.

Рівночасно проголосив Український Генеральний Секретаріят іменем Української Народньої Республіки в „ноті до всіх воюючих і неутральних держав“ з дня 11 грудня 1917 р. ось які принципи:

1. Заключений між всіми державами мир повинен бути демократичний, повинен забезпечити кожній, навіть найменшій, нації в кожній державі повну волю нічим необмеженого самовизначення.

2. Для установи можливости правдивого вислову волі народів повинні бути установлені відповідні ґарантії.

3. Тим самим жадні анексії, себ-то насильне прилучення або передача тієї чи иншої частини території без згоди на це громадян — неможливі.

Як бачимо, російська революція звязала поняття народнього самовизначення дуже тісно з виключенням всякої анексії.

Почавши від хвилі, коли російська революція проголосила принцип самовизначення народів, стрічаємо це поняття на цілому політичному овиді світової війни. Перш усього присвоюють собі його представники тридержавного союзу та голосять у всіх своїх політичних заявах, що вони жадають народнього самовизначення для всіх народів; бачимо це поняття також у звісних 14 точках Вільсона, в яких він поставив основи будучого мира; але не досить того — ми бачимо їх також у всіх програмах тих народів, які оставались ще під чужинецьким ярмом центральних держав.

Під цим кличем побідила Антанта; під цим кличем заключено спершу перемир'я а опісля й мир з Німеччиною і Австрією.

Так побідила національна ідея в противности до націоналістичної.

Але якщо прийшло до переведення ідеї народнього самовизначення, не переведено її, на жаль, у цілій повноті. Покликуючися на неї, прилучено назад Альзацію і Льотарінгію до Франції, запоряджено плебісцит на Шлезку, прилучено італійські землі колишньої австрійської монархії до Італії, розбито Австро-Угорщину на поодинокі національні держави, а саме: Юго-Славію, Чехію, Німецьку Австрію; сотворено Велику Польщу і Велику Румунію — але рівночасно заведено багато дечого, що вказувало на те, що давня націоналістична ідея зі своїм змаганням до заборчости не перестала існувати і що вона в богатых випадках находить у представників Парижської мирової конференції своїх приклонників. Сюди належить на пр. хвилева окупація надренських земель через французьку управу, приділення неіталійських земель давньої Австрії Італійцям, поміч Полякам у занятті Східньої Галичини, поміч Денікинові у борбі проти Українців, прилучення Підкарпаття до Чесько-словацької держави і т. д. Та коли саме під теперішню пору Парижська мирова конференція не тільки що не признала українському народові права на самовизначення, але передала Польщі Східню Галичину під цивільну управу, — то проявила цим дуже виразно, що вона не до всіх народів прикладає право на самовизначення, а натомість деяким упривілейованим народам дає можливість переведення заборчої політики супроти других народів.

Всеж таки не рішила Парижська мирова конференція покищо прилучити Східньої Галичини до Польщі, тільки припоручила Польщі цивільну управу з тим, що про дефінітивну принадлежність має по роках порішити плебісцит — але справу відіслано на протест Поляків назад до комісії, та небезпека повного прилучення Східньої Галичини з виключенням плебісциту зависла дуже поважно над українським народом, що у значній більшості замешкує Східню Галичину і зносить великі терпіння під польським ярмом. Та справа була би давно порішена на некористь українського народа в Галичині, коли б до протесту українських делегатів у Парижі не були прилучилися російські „делегати“, які зголосили свої права до Східньої Галичини.

„Російська делегація“ Парижської конференції стоїть на становищі „єдиної неделімої“ Росії, — і якраз у тім лежить ключ до того становища, яке заняла Парижська конференція супроти цілого східнього питання. Тут не має, на думку Парижської конференції, рішати проблем національного самовизначення, — тільки та обставина, що Росія була союзничкою Антанти, та що Парижська конференція хоче допомогти відбудувати її, по можности, в первісних границях, не торкаючи давньої єдності колишньої Росії. Тому й не хоче Парижська конференція визнати ні самостійности України, ні самостійности інших народніх держав на області бувшої російської імперії, з виїмком одної Польщі, значить: ні Литви, ні Білоруси, ні Естонії. До цілого Сходу Європи не прикладається проблему народнього самовизначення, тільки давню імперіялістичну систему, наче б в Росії панував давній царизм та не було ніколи великої російської революції.

Та якраз тому в границях колишньої Росії ведеться дальше борба проти реакції, щоби зберігти революційні здобутки, а з осібна — право народів до самовизначення. На чолі боротьби за національне висвободження стоїть увесь український народ, та він не бореться за ніщо друге, тільки за те саме, за що велася всесвітна війна, яка закінчилася побідою чистої національної ідеї. Тому, хочби як довго прийшлося українському народові боротися за своє визволення, останній вислід цієї боротьби не може бути чейже инший, як вислід всесвітної війни для інших народів Європи. Чиста національна ідея мусить побідити, та український народ мусить доборотися свого права на народне самовизначення.

Перша Державна Нарада.

(Від власного кореспондента.)

Проголошена Українською Директорією думка про парламентарний лад у нашому внутрішньому життю починає поволі переходити у життя. Правда, момент той, коли то Україна матиме свій власний парламент, зложений із вибранців народу, ще далеко перед нами. Умовини військового життя не дозволяють тепер ні на правильне переведення виборів, ні на організацію парламентарного життя. Однак Директорія У. Н. Р., щоби вже тепер мати змогу прислухатись до голосу українського громадянства, рішила на своєму засіданні 22. жовтня с. р. скликати першу Державну Нараду, на яку запросила 1. Раду Народніх Міністрів, 2. Уряд З. О. У. Н. Р., 3. трьох представників Буковинської Національної Ради, 4. по три представники від с.-д., с.-р., Селянської Спілки, с.-ф., нар. республіканців, селянських с.-р, галицьких с.-д., радикалів і нац.-демократів, Бунда, Поалей-Ціон і Фольксспартай, 5) по одному представникові від поштово-телеграфної спілки, залізнодорожньої спілки, дальше кооперативних організацій, земства, міської управи, учительської спілки, товариства економістів і Союзу Українок.

публіки. І тільки тоді, коли це станеться, буде можливо говорити про союз народів. Він нічим іншим не буде, як тільки четвертим інтернаціоналом, або його не буде. Творити союз народів на підвалинах національної і соціальної справедливості — це чергове завдання всесвітньої соціалістичної демократії.

Проф. Станислав Дністрянский.

Самовизначення народів.

III.

Хоч національна ідея давно вже існувала, то всеж таки не може бути сумніву, що як правний проблем видвинула її щойно російська революція під назвою права народів до самовизначення. Що значила французька революція для „прав людини“ (les droits de l'homme,) це значить російська революція для „прав народів“. Як право людини, перейшовши різні історичні періоди в 19. віці, творить основу громадянського життя всіх одиниць цивілізованого світа, так і „права народів“, проголошені російською революцією, можуть, що правда, перейти ще різні етапи в історії народів на будуче, але й вони мусять здобути собі загальне право громадянства в цілому цивілізованому світі.

Правною основою поняття народнього самовизначення єсть тому те, що проголосила російська революція.

Виходячи від того, мусимо відрізняти зовнішній і внутрішній бік цього поняття.

Зовнішній бік поняття народнього самовизначення вказує на те, що кожний народ без виїмки матиме право заявитися свobodно про те, чи хоче належати до тої чи до другої держави, чи хоче мати сам свою самостійну державу.

А внутрішній бік цього поняття звертається до існуючих та й будучих держав з жаданням, щоби дали всім народам повну самостійність або повну політичну автономію.

Всякі забори чи анексії є принципіально виключені. Але не можна вважати за анексію того, якщо народ на основі повної свободи самовизначення заявить свою волю належати до іншої держави, ніж належав досі.

Ці загальні основи народнього самовизначення проголосила російська революція, та що до них не може бути ніякого сумніву. Діло є лише в тому, щоби найти відповідні способи переведення цього проблему. Які б вони й не були, то всетаки вони не можуть нічим порушувати цих загальних основ, які щойно згадано.

Про ті чи другі способи може бути ще питання, які з них ліпше відповідають проблемі народнього самовизначення — та як про поодинські конкретні форми „прав людини“ підносилися ще й після французької революції сумніви, поки їх не скодифікували основні конституційні закони цілої Європи, так і про поодинокі способи пе-

реведення „прав народів“, які проголосила російська революція, можуть іще виринути не одні толки, аж прийде час, коли настане повний мир, та щойно в цьому мирі приберуть отсі способи цілком трівкі правні форми серед народів цивілізованого світа. Головні основи, про які ми згадали повище, перейшли уже кроваву пробу все-світньої війни, та найшли свій дефінітивний вираз у російській революції; ці основи мусять бути збережені, та й правдивий повний мир не буде міг доти наступити, доки ці основи не найдуть дефінітивного затвердження через усі європейські держави. Як довголітні релігійні війни покінчилися щойно тоді, аж признано загальну віроісповідну свободу всіх громадян, так і національні війни зможуть остаточно покінчитися тоді, коли світ признасть загальну свободу і рівність усіх народів у формі народнього самовизначення.

Вже російська делегація у Бересті згадувала про деякі способи переведення народнього самовизначення. Вона вказувала на різницю між тими народами, що мали перед війною самостійність, але страшили її підчас війни, а тими „народніми групами“, що перед війною не були самостійні, а яким наслідком права до самовизначення належить право рішати про свою приналежність. Ті останні мають, мовляв, рішити самі про свою державну приналежність шляхом т. зв. референдум, чи плебісциту. Крім цього обмірковувала російська делегація й ту обставину, що має статися тоді, коли кілька народностей мешкає всуміш зі собою, та висказала принцип, що в таких областях, де живуть мішані народности, права народніх меншостей мусять бути забезпечені осібним законом, а саме, — таким порядком, щоби народні меншости могли розвивати самостійно свою культуру, та по можности вести питому автономну управу.

Над цими способами мусимо ближче призадуматися через те, що вони під теперішню пору в борбі народів поміж собою мають дуже велику вагу, та взагалі мусимо ближче розглянути всі висновки, які слідує з поняття самовизначення народів.

Чехи жадають Тешинська, покликуючися на право народнього самовизначення — але й Поляки покликуються на це право, щоби Тешинсько задержати при собі; Італійці жадають на цій основі міста Реки, — між тим, коли Юго-Славяне жадають цього міста для себе, покликуючися так само на право самовизначення. Так само й Поляки, хоч дуже несміло, то всеж таки не забувають покликуватися на право польського народу на самовизначення, щоби оправдати свої імперіялістичні домагання що до Східньої Галичини.

Рівночасно виринає питання, що має бути основою порішення, чи якийсь народ являється супроти другого як національна меншість, чи як національна більшість — який простір, яка територія має рішати про те, котрому народові приходять права національної більшости, а котрому права національної меншости? Східня Галичина, на пр. виказує про себе безперечно велику більшість українського населення; але колиб порівнювати українське населення цілої Галичини, то з великої більшости стане лише дуже значна меншість супроти

інших народностей. Чи має рішати територія цілої Галичини, чи лише Східньої Галичини, та чи в цьому останньому разі треба вчислити також українське населення української частини Буковини та української частини Підкарпаття? А на просторах колишньої російської імперії — чи вихідною точкою мають бути границі бувшої Росії, чи етнографічні границі поодиноких народів у межах давньої російської держави?

Коротко кажучи: чи про границі самовизначення народів має рішати політичний, чи етнографічний принцип?

Австрійсько-угорська монархія розпалася на кілька національних держав; нова польська держава лучить усі польські землі з під трьох заборів, та посягає на території других народів; Юго-Славія обіймає землі південних Славян, які перед війною жили в 4 державах: в Австрії, Угорщині, Сербії, та Чорногорі і т. д.

Уже з тих примірів слідує, що ідея народнього самовизначення не має стриму перед границями колишніх держав. Якраз противно. Війна велася задля розбиття несправедливих державних границь, та утворення нових границь для поодиноких народів. Раніші державні границі не можуть тому давати трівкої основи для самовизначення народів.

Ще менше надаються до слушного порішення так звані історичні границі, о скільки під цими історичними границями схоче де-хто розуміти ті межі, які в давнину обіймали якісь держави, та їх опісля стратили, якщо в тих межах знаходяться побіч території дотичного народу ще й землі других народів. Польща, яка в давній минувшості обіймала українські землі аж по Дніпро і по Чорне море, не може посягати по ці території, покликуючися на право народнього самовизначення.

Із тих примірів уже виходить, що про границі самовизначення народів не може рішати політичний принцип.

Лишається, значить, тільки етнографічний принцип, та ближчий об'єктивний дослід мусить виказати, що лиш етнографічний принцип може дати повну відповідь на усі питання, які вяжуться з проблемом самовизначення народів.

Про границі самовизначення рішає національна територія дотичного народу.

Уже для поняття кожного народу належить крім елементів природи й культури також територіяльний момент. Кожний народ чи нація мусить мати свій природний осідок, себто територію. Правда, що з огляду на свободу пробутку можуть поодинокі одиниці або родини пробувати чи мешкати поза межами території свого народу, то всеж таки це є тільки виїмком, який не може змінити сути річі. Як відомо, навіть і такі одиниці чи родини, що мешкають поза національною територією свого народа, остають зі своєю територією в ідейній сполуці, та цю сполуку може розв'язати хиба повна асиміляція, себто перехід до нової народности.

Як далеко сягає національна територія якогось народу?

Нема сумніву, що треба точно відрізнати між територією якогось народу а територією держави. Лише виїмково покривається територія народу з територією якоїсь держави. Державні території мають границі, признані державним правом, між тим коли національні території не мають, як такі, покищо такого державно-правного признання.

Основна різниця між національною а державною територією лежить у тім, що державні території оснуються засадничо на заборах, між тим коли національні території творяться засадничо не самовільно, тільки через натуру й культуру. Хочби й признати, що народи у свому історичному почині творилися якраз так, що одні племена ішли походом на другі і опісля перемішувалися взаїмно, аж наслідком культурних цінностей перетворилися в народ — то чейже не може бути сумніву, що ні один модерний народ не став нацією лише через те, що підбив під свою владу другі народи. Через саме завойовання другим народом не змінюється народність завойованого народу. До цього треба, щоби автохтонний народ покинув чи змінив свої первісні оселі. Доки він сидить далше на землях своїх предків, та доки завойовникам не вдалося після завойовання перевести повної асиміляції оселених на своїх колишніх землях членів завойованого народу та переробити його дефінітивно в спільну етнічну масу (пор. на примір в давніших століттях в Італії або в Англії, а в новіших часах в Америці), доти завойований народ не тратить своєї народньої індивідуальности, та його територія обіймає всі ті повязані зі собою землі, на яких він жив зі собою без огляду на свою державну приналежність.

З того слідує, що національна територія якогось народу є та територія, з яким він є звязаний історично через постійне, споконвічне поселення. В цьому розумінні поняття національної території єсть однак ексклюзивне — значить, хочби мешкало побіч себе кілька народів, ніяка територія не може бути рівночасно національною територією для кількох народів, та кожний народ має свою питому, етнографічно визначену національну територію, де він постійно поселився, та де він живе своїм питомим культурним життям. Поза цею територією він може грати тільки ролю завойовника або чужинця. Тому ті народи, що завоювали під свою владу чужі народи, та не ввідали поселитися на їхнє місце, ні їх повно асимілювати, не можуть ніколи вважати завойованих земель за свою власну національну територію. Ні Поляки не можуть Східньої Галичини зачислювати до своєї національної території, ні Москалі не можуть на основі права народнього самовизначення посягати на найменший шматок українських земель.

Границі означуються тому лише по етнографічним принципам. Вони можуть зменшуватися або розширюватися лише процесом зменшування або розширювання осель дотичного народу на своїх чи чужих просторах, та шляхом повної асиміляції на користь чужої чи своєї народности. Поняття національної території є однак ще остільки ви-

ключне, що ціла територія мусить зі собою географічно вязатися. Що з членів якоїсь народности мешкає поза границями географічно звязаної національної території, те все знаходиться вже на чужій території, хочби число цих членів було як значне.

Цим чином лучаються на територіях одного народу чужі острови та взагалі національні меншости інших народів, що мешкають побіч автохтонної, з територією звязаної нації. Той народ, до якого належить дотична національна територія, є більшість на цій території; всі члени інших народностей можуть там бути лише меншістю — та й вони матимуть права народніх меншостей у цьому краю. Так осуджуються національні більшости і національні меншости по етнографічним територіям дотичних народів, звязаним в одну географічну цілість. Українська національна територія тягнеться непереривно від Бескиду по Кавказ, та на цих географічно сполучених землях живе більше чим 70% українського населення. Колиж є бесіда про національне самовизначення, то для українського народу не може бути іншої правової основи, тільки власна національна територія, яка творить безпереривну етнографічну і географічну цілість. Тут ні причім робити якінебудь реляції ні до Польщі, ні до Росії, ні навіть до самої Галичини, — бо Польща і Росія це чужі національні території, а Галичина не належить в цілості ні до польської, ні до української території, тому й не може рішати в цілості про те, чи Східня Галичина має належати до Польщі чи до України.

Тому й не можна покликуватися на те, що на українській національній території знаходяться острови і міста з більшістю польського чи російського населення. Ці острови і міста не переривають етнографічної території, так як море не перестає бути морем, коли на ньому знаходяться острови. З осібна-ж треба звернути увагу на те, що про характер постійного населення завжди рішають села, а не міста. В модерних відносинах мешканці міст є взагалі елементом рухомим, що змінюють постійно свій осідок; навіть власність камениць по містах є з огляду на вічну зміну власників більше рухома, ніж власність сільських посіlostей. Тому нема що дивуватися, що постійне автохтонне населення сидить по селах, не по містах, і що якраз сільське населення дає правдивий образ національної приналежности. Модерні міста є неначе екстериторіяльні.

Так зближаємося до кінця.

Коли схочемо потягнути висновки нашої розвідки для українського народу, то вони ось які:

Український народ має право на самовизначення, так як усі другі європейські народи. Це право є не лише теоретичне, але український народ здобув собі його тяжкою борбою не лише підчас загальної європейської війни, але з осібна на полях Східньої Галичини, де боровся за самостійність Західньої Области Української Народньої Республіки, та добуває собі його ще тепер у кровавій борбі проти російських наїздців на полях Наддніпрянської України. Право народнього самовизначення прислугує йому на усіх областях своєї національної

території. Український народ заявив виразно через своїх народніх заступників, що бажає собі злуки всіх українських земель і що бажає творити одну самостійну українську республіку. Так само весь український народ заявив готовість признати всім другим народам, що живуть на просторах українських земель, повне право на їхнє народнє самовизначення, але природно з тим, що права народів меншости будуть стояли в згоді з територіяльними національними правами українського народу. Українські установчі збори, що мають зійтися на демократичних основах рівности всіх народів, мають видати осібний основний закон про самовизначеня всіх народів, з осібна про національну безпеку меншостей. В таких рямцях нема й місця для яких небудь плебісцитів, так як не може бути сумніву, що Східня Галичина належить до української національної території. Слушно сказав на святочних зборах української громади у Відні др. Кость Левицький, що поправді такий плебісцит уже відбувся: кровавий плебісцит цілого українського населення Східньої Галичини.

Михайло Лозинський.

Рішення Найвищої Ради в справі Східньої Галичини.

На засіданню 20. ц. м. Найвища Рада Мирової Конференції рішила справу Східньої Галичини ось як:

Польща дістає від Мирової Конференції мандат управляти Східньою Галичиною на протязі 25 літ. Цей мандат буде виконувати Польща на основі статута для Східньої Галичини, який виробила найвища Рада. Цей статут надає Східній Галичині характер „федеративної держави“ („the status of federated a state“ — як висловлюється нинішня парижська „The Chicago Tribune.“) Після 25 літ про дальшу будучність Східньої Галичини має рішити Ліга Націй.

* * *

Тутешні газети приносять про історію цього рішення отсі подробиці:

Це рішення стало можливе, дякуючи тому, що Англія уступила зі свого становища в цій справі. Льюїд Джордж стояв спершу на тім, щоби рішення справи східньої Галичини відложити аж до часу, коли буде рішатися справа територій бувшої Росії. Підчас побуту Падеревського в Лондоні Льюїд Джордж уступив на стільки, що годився віддати східню Галичину під управу Польщі на пять літ. Падеревський спротивився тому. Тимчасом Франція й Америка стали на тім, що треба східню Галичину віддати Польщі що найменше на 15 літ, після чого Ліга Націй мала би рішати, чи перевести плебісцит. Та й цьому спротивився Падеревський. Отже стало на тім, що Польща дістає мандат на 25 літ, а опісля Ліга Націй рішить, що має статися зі Східньою Галичиною.

* * *